

5.1.2

Les notacions horàries en els textos de l'IEC¹

(Versió 1, 20.4.2015, amb el vistiplau de la Secció Filològica atorgat el 18.9.2015;
actualització i escurçament de la versió prèvia 1, 6.11.2004)

Taula

1. Justificació de la proposta
2. La indicació de les notacions horàries
3. Les parts del dia
4. Les notacions horàries
5. Observacions als exemples de notacions horàries

1. Aquest text és una versió actualitzada, ampliada a tot el català i escurçada en l'exemplificació respecte del document de Josep M. Mestres titulat «Les notacions horàries en català central», que fou publicat inicialment al lloc web *Un rellotge català*, obert l'any 2004 per l'empresa Comunicació Digital (http://www.comunicaciodigital.com/rellotge_catala/pdf/notacions_horaries.pdf). La informació relativa als dialectes altres que el central s'ha redactat aprofitant el contingut dels mapes dels volums III i VIII de l'*Atles lingüístic del domini català*, de Joan Veny i Lídia Pons, i les dades facilitades pels membres del Ple de la Secció Filològica, especialment Francesc Balone, Nicolau Dols, Antoni Ferrando, Joan Francesc López Casanovas i Isidor Marí.

1. JUSTIFICACIÓ DE LA PROPOSTA

L'Institut d'Estudis Catalans, gairebé diàriament, anuncia conferències, jornades, congressos, cursos, exposicions i altres activitats científiques de caire formatiu o cultural. Bona part de la documentació relacionada amb aquestes activitats conté referències als dies i a les hores en què s'han d'esdevenir o s'han esdevingut (invitacions, agendes en línia, notícies, actes de reunions, etc.).

2. LA INDICACIÓ DE LES NOTACIONS HORÀRIES

La diversitat que té la llengua catalana per a indicar l'hora és deguda, d'una banda, a la tradició i, de l'altra, als usos consolidats al llarg del temps d'acord amb els canvis tecnològics que s'han anat desenvolupant. Igualment, les grans àrees dialectals han fixat usos propis particulars, al costat de les expressions generals i internacionals, la qual cosa ha engrandit encara més el nombre de possibilitats d'indicar les hores, les parts d'hora i els minuts en què s'esdevé un fet, per bé que convé que, per als usos formals, hi hagi un nombre reduït de maneres comunes de construir aquestes fórmules, algunes de les quals podrien ser les mateixes arreu dels Països Catalans (les més formals).

3. LES PARTS DEL DIA

Les parts del dia que completen la notació de l'hora acaben d'incrementar aquesta variació expressiva damunt esmentada, per tal com poden rebre denominacions diferents segons el territori on es produeixen. Així, la *tarda* del català central, de l'eivissenc, del nord-occidental i de l'extrem nord-valencià, s'anomena *vesprada* a la major part del País Valencià, i *horabaixa* o *capvespre* a Mallorca i Menorca; pel que fa al *vespre*, és substituït al País Valencià per les expressions *a boqueta [de] nit* o *a poqueta nit* (per bé que

mai juntament amb l'hora); en canvi, és encara viu en valencià *migjorn* per a referir-se al migdia, però no a la resta del domini lingüístic.

En la nostra tria d'unificació d'usos amb vista als textos de l'IEC, les expressions temporals referides a les parts del dia que es fan servir juntament amb les hores en contextos formals proposem que s'anomenin, exclusivament: *matinada*, *matí*, *migdia*, *tarda* / *vesprada* / *horabaixa* / *capvespre*, *vespre*, *nit* i *mitjanit* (aquesta darrera, però, no es fa servir lligada a cap hora).

En general, la distribució de les parts del dia és subjectiva, perquè depèn, d'una banda, de l'època de l'any, que en determina la durada, i, de l'altra, del desfasament de l'hora oficial respecte de l'hora solar, que canvia dos cops cada any (de final de març a final de setembre, l'horari oficial va dues hores per davant de l'hora solar; mentre que, de final de setembre a final de març, hi va només una hora). En aquest sentit, en els usos reals hi ha franges horàries que se superposen al llarg del dia (vegeu, per exemple, el § 3.8 del capítol XVIII del *Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos*²), per bé que no tots els autors coincideixen en els límits de les diferents parts del dia. Aquesta dispersió podria provocar contradiccions a l'hora de corregir les notacions horàries de les activitats anunciades o realitzades per l'Institut. Per evitar-ho, en la nostra tria d'unificació d'usos hem establert un repartiment horari de les parts del dia simplificat per a les notacions que han de figurar en contextos d'un cert grau de formalitat, en el qual no s'ha tingut en compte la flexibilitat que té en la vida quotidiana el sistema al llarg de l'any.

Com es pot veure a la taula 1, la denominació de la part del dia que s'ha d'adjuntar a l'hora és la mateixa sempre que s'anomena una hora en concret: així, com que els quarts es refereixen a l'hora següent, les 5.14 h són les cinc i catorze *de la matinada*, mentre que les 5.15 h són un quart de sis *del matí*. Aquest sistema s'aplica també al primer quart i primer mig quart de l'hora:

2. Josep M. MESTRES *et al.*, *Manual d'estil: La redacció i l'edició de textos*, 4a ed., Barcelona i Vic, Eumo i altres, 2009, p. 667-668.

les 5.07 h i les 5.08 són, respectivament, les cinc i set i les cinc i vuit *de la matinada*, que també es poden anomenar, únicament, *mig quart de sis del matí*.

TAULA 1. *Les parts del dia en els textos de l'IEC*

<i>Hores d'inici i acabament de la part del dia</i>		<i>Part del dia</i>	<i>Exemples</i>
00.15	05.14	matinada	mig quart d'una de la matinada un quart d'una de la matinada tres quarts de tres de la matinada les cinc de la matinada
05.15	11.14	matí	mig quart de sis del matí un quart de sis del matí tres quarts de vuit del matí les onze del matí
11.15	14.14	migdia	mig quart de dotze del migdia un quart de dotze del migdia tres quarts de dues del migdia les dues del migdia
14.15	18.14	tarda vesprada horabaixa capvespre	mig quart de tres de la tarda un quart de tres de la tarda tres quarts de cinc de la tarda les sis de la tarda
18.15	22.14	vespre	mig quart de vuit del vespre un quart de vuit del vespre tres quarts de nou del vespre les deu del vespre
22.15	00.14	nit	mig quart d'onze de la nit un quart d'onze de la nit tres quarts d'onze de la nit les onze de la nit les dotze de la nit

4. LES NOTACIONS HORÀRIES

La manera d'indicar amb lletres les hores, les parts d'hora i els minuts en català es pot agrupar, si més no, en vuit classes diferents:

- 1) la notació internacional,
- 2) la notació general formal,
- 3) la notació mixta formal (entre la tradicional i la formal),
- 4) la notació tradicional,
- 5) les variants de la notació tradicional,
- 6) la notació per excés o per defecte,
- 7) les variants de la notació per excés o per defecte,
- 8) la notació amb assenyalament de termini.

En la indicació de les notacions horàries mitjançant xifres es fa servir el sistema internacional de vint-i-quatre hores, d'acord amb els usos habituals a tota l'Europa continental, que separa les hores dels minuts amb un punt, i no pas amb dos punts, com ho fa el sistema angloamericà. A continuació, s'escriu el símbol d'hora (h) separat per un espai (preferiblement, fi).

[1a]	13.00 h	
[1b]	13 h	
[2a]	07.30 h	(només en taules)
[2b]	7.30 h	(dins de text seguit i fora de taules)

En aquest sentit, cal tenir en compte que en el sistema horari internacional cada dia comença a *les zero hores*, mentre que per al sistema formal escrit comença a *les dotze [de la nit]*.

[3a]	00.58 h	(només en taules)
[3b]	0.58 h	(dins de text seguit i fora de taules)
[3c]	les zero hores i cinquanta-vuit minuts (sistema internacional)	
[3d]	les dotze i cinquanta-vuit minuts de la nit (sistema formal)	

De les vuit classes referides, les principals i més formals aplicables als textos de l'IEC d'acord amb la nostra tria unificadora d'usos són les tres primeres, que figuren recollides i exemplificades a la taula 2, al llarg de les vuit del vespre (el grau de formalitat és màxim en la primera columna de

notacions començant per l'esquerra). Aquestes notacions constitueixen, globalment, el *sistema formal* o *sistema de rellotge*; la primera columna també rep el nom de *sistema internacional*.

D'una manera similar, es poden generar les notacions de les altres hores del dia canviant la part del dia corresponent quan escau. En les construccions de la taula 2, el verb *ser* o *ésser*, precedint la notació pròpiament dita, exemplifica la manera concreta de donar l'hora; per a formar l'expressió adverbial temporal puntual corresponent, cal substituir aquest verb per la preposició *a*.

[4] són les vint hores i cinc minuts

[5] a les vint hores i cinc minuts

La notació més tradicional als Països Catalans es basa en els quarts i els mitjos quarts, a més dels minuts. És coneguda com el *sistema de quarts* o *sistema de campanar* perquè està basada en els tocs dels quarts als campanars (un quart, un toc; dos quarts, dos tocs, i tres quarts, tres tocs). Aquesta notació no s'utilitza a tot el domini lingüístic i pot provocar confusions en les persones no avesades a aquesta nomenclatura, però té un gran abast al Principat de Catalunya. En els textos no institucionals ni de comunicació de l'IEC es manté tant aquesta notació, si és l'opció triada pels autors, com les altres que també han arrelat als altres territoris del domini lingüístic.

Per a evitar confusions, en la tercera columna d'aquesta taula, distingim aquesta notació més específica³ de les recomanades per a les altres varietats geolèctals.

3. Naturalment, al Principat de Catalunya sempre s'ha ensenyat aquesta notació i és la que hem de continuar recomanant.

TAULA 2. *Les notacions internacional, general formal i mixta formal*

<i>Hora</i>	<i>Notació internacional precisa (amb les vint- i-quatre hores)</i>	<i>Notació general formal (amb dotze hores —cal conèixer la part del dia—)</i>	<i>Notació mixta formal (amb dotze hores i la part del dia)⁴</i>
20.00	són les vint hores	són les vuit	són les vuit del vespre [en punt]
20.05	són les vint hores i cinc minuts	són les vuit i cinc minuts / són les vuit i cinc	són les vuit del vespre i cinc minuts
20.10	són les vint hores i deu minuts	són les vuit i deu minuts / són les vuit i deu	són les vuit del vespre i deu minuts
20.15	són les vint hores i quinze minuts	són les vuit i quinze minuts	és un quart de nou del vespre; ALTRES VARIETATS: són les vuit i quart del vespre / són les vuit i un quart del vespre
20.20	són les vint hores i vint minuts	són les vuit i vint minuts / són les vuit i vint	és un quart de nou del vespre i cinc minuts
20.30	són les vint hores i trenta minuts	són les vuit i trenta minuts	són dos quarts de nou del vespre; ALTRES VARIETATS: són les vuit i mitja del vespre / és la mitja per a les nou del vespre / són dos quarts per a les nou del vespre

4. En la notació mixta formal, es pot ometre la part del dia si és coneguda per qui rep la informació: *és un quart de nou del vespre i set minuts* → *és un quart de nou i set minuts*. Així mateix, quan anomenem els quarts podem ometre sistemàticament l'hora (juntament amb la part del dia, és clar) si és coneguda per qui escolta o rep la informació: *és un quart i mig de quatre de la tarda* → *és un quart i mig*.

TAULA 2. *Les notacions internacional, general formal i mixta formal* (Continuació)

<i>Hora</i>	<i>Notació internacional precisa (amb les vint- i-quatre hores)</i>	<i>Notació general formal (amb dotze hores —cal conèixer la part del dia—)</i>	<i>Notació mixta formal (amb dotze hores i la part del dia)</i>
20.40	són les vint hores i quaranta minuts	són les vuit i quaranta minuts	són dos quarts de nou del vespre i deu minuts; ALTRES VARIETATS: són les nou menys vint del vespre / són les nou manco vint del vespre / les nou hi manquen vint del vespre; ALTRES POSSIBILITATS: falten vint minuts per a les nou del vespre / manquen vint minuts per a les nou del vespre
20.45	són les vint hores i quaranta-cinc minuts	són les vuit i quaranta-cinc minuts	són tres quarts de nou del vespre; ALTRES VARIETATS: són tres quarts per a les nou del vespre / són els tres quarts / tres quarts per nou hores del vespre / les vuit i tres quarts del vespre / són les nou menys quart del vespre / les nou del vespre hi manca un quart; ALTRES POSSIBILITATS: falta un quart per [a] les nou del vespre / manca un quart per [a] les nou del vespre; ALTRES VARIETATS: són les nou manco [un] quart del vespre / nou hores menys el quart del vespre

TAULA 2. *Les notacions internacional, general formal i mixta formal* (Continuació)

<i>Hora</i>	<i>Notació internacional precisa (amb les vint- i-quatre hores)</i>	<i>Notació general formal (amb dotze hores —cal conèixer la part del dia—)</i>	<i>Notació mixta formal (amb dotze hores i la part del dia)</i>
20.50	són les vint hores i cinquanta minuts	són les vuit i cinquanta minuts	són tres quarts de nou del vespre i cinc minuts; ALTRES VARIETATS: són les nou menys deu del vespre / són les nou manco deu del vespre / les nou hi manquen deu minuts; ALTRES POSSIBILITATS: falten deu minuts per a les nou del vespre / manquen deu minuts per a les nou del vespre
20.55	són les vint hores i cinquanta-cinc minuts	són les vuit i cinquanta-cinc minuts	són tres quarts de nou del vespre i deu minuts; ALTRES VARIETATS: són les nou menys cinc del vespre / són les nou manco cinc del vespre / les nou del vespre hi manquen cinc minuts / ALTRES POSSIBILITATS: falten cinc minuts per a les nou del vespre / manquen cinc minuts per a les nou del vespre

5. OBSERVACIONS ALS EXEMPLES DE NOTACIONS HORÀRIES

5.1. Els exemples de les notacions de la taula 2 són les expressions que es poden emprar habitualment —segons el context— per a enunciar l'hora en el moment present, d'acord amb la nostra tria unificadora d'usos amb vista a la correcció dels textos generats per l'IEC; per això són oracions senceres construïdes amb el verb que es fa servir conjugat en present d'indicatiu. En

altres contextos, quan es fa referència a una hora passada o futura, el verb s'ha de conjugar en el temps corresponent.

[10] Aviat **seran** les dotze.

[11] **Era** la una⁵ del migdia, però no es veia ningú per enlloc.

5.2. Per a indicar que hom no està segur de l'hora que és, l'expressió temporal es construeix amb la perífrasi *deure ser*: **Devien ser les onze i deu quan van arribar**. No és admissible emprar el condicional simple ni el futur simple del verb *ser* amb aquest valor.

[12a] * **serien** les dotze i deu

[12b] **devien ser** les dotze i deu

[13a] * **seran** les dotze i deu

[13b] **deuen ser** les dotze i deu

5.3. Les expressions adverbials temporals puntuals corresponents a les notacions horàries de la taula 2 es construeixen introduint-les amb la preposició *a* o bé amb la construcció *quan*.

[14a] A un quart i mig de nou del vespre anirem a sopar.

[14b] **Quan** serà un quart i mig de nou del vespre anirem a sopar.

[15] **Quan** falta un minut perquè siguin les nou (és a dir, ara), escoltarem una cançó de La Carrau.

[16a] **Quan** mancaran dos minuts per a dos quarts de sis del matí, ens acomiadarem fins demà.

[16b] **Quan** manquin dos minuts per a dos quarts de sis del matí, ens acomiadarem fins demà.

[17] **Quan** passen tres minuts de les dotze del migdia, us saludem cordialment.

[18] Començarem a dinar **quan** seran les tres tocadés.

[19] Ens vam banyar **quan** eren gairebé les nou del vespre.

5. Cal no oblidar que l'article definit femení singular no s'apostrofa davant el mot *una* quan designa l'hora.

- [20] **Quan** d'aquí a un minut seran les cinc, apareixerà la nostra convidada per la porta.

5.4. A més de les parts del dia, que poden ser omeses en l'elocució de l'expressió de l'hora si és sobreentesa per qui rep la informació (*són les vuit i deu del vespre* equival tant a *són les vuit i deu **del vespre*** com a *són les vuit i deu*), els claudàtors que contenen els exemples indiquen la possibilitat d'ometre el fragment que enclouen: *falta un quart per [a] les nou del vespre* equival tant a *falta un quart per **a** les nou del vespre* com a *falta un quart per les nou del vespre*.

5.5. Com hem dit més amunt, les expressions que figuren en la taula 2 no exhaureixen, ni de bon tros, les maneres de poder expressar la notació horària; altres expressions i combinacions són perfectament vàlides, sempre que qui rebí la informació la pugui interpretar correctament. Vegem-ne un exemple en la reproducció del diàleg de l'exemple següent.

- [21] —Quina hora és?
—És un quart i deu.
—Gràcies.⁶

5.6. Recordem que hi ha expressions de significat més o menys imprecís que no són estrictament de notació horària, però que poden fer part d'expressions temporals, com les dels exemples que segueixen.

- [22] Eren, **si fa [o] no fa**, dos quarts d'onze.
(‘eren, aproximadament, dos quarts d’onze’,
‘és una mica abans o una mica després de dos quarts d’onze’)
- [23] Eren les nou **encara no**.
(‘encara no havien tocat les nou’)

6. Amb aquesta última resposta interpretem que s'ha sobreentès l'hora i la part del dia.

- [24] **Tot just havien tocat** les dotze, i ja plovia.
(‘acabaven de tocar les dotze’,
‘feia un minut o dos que havien tocat les dotze’)
- [25] Hi vam anar **després de** les set.
(‘en un moment imprecís entre les set i un minut
i les seti cinquanta-nou minuts, però segurament
dins els dos primers quarts’)
- [26] Són **quarts de** vuit.
(‘entre un quart i un minut i dos quarts i catorze minuts’)
- [27] Hi van arribar **a tres quarts de quinze / a tal i quina hora**.
(‘sense puntualitat’, ‘a deshora’)
- [28] Va arribar a casa **a les petites / a hora horada**.
(‘cap a la matinada’, ‘de matinada’)

5.7. Finalment, el mot **tocades** i les construccions **ben tocases** i **tocades i ben tocases** es fan servir, d’una manera imprecisa també; de vegades per a expressar una queixa en relació amb el retard d’algú o d’alguna cosa, com es pot comprovar en la reproducció del diàleg de l’exemple següent.

- [29] —Va arribar el tren a les sis, tal com havien anunciat?
—Sí, va arribar a les sis **tocades i ben tocases!**